

O. P. Černyš (red.), *ARCHEOLOHIČNI PAM'JATKY PRYKARPATTJA I VOLYNI DOBY BRONZY TA RANN'OH ZALIZA*, Kyïv 1982, s. 195, ryc. 5 (mapy) poza tekstem; *ARCHEOLOHIČNI PAM'JATKY PRYKARPATTJA I VOLYNI RANN'OSLOV'JANŠKOHO I DAVŃORUŠKOHO PERIODIV*, Kyïv 1982, s. 268, ryc. 6 (mapy) poza tekstem.

Po wydaniu w 1981 r. wykazie stanowisk epoki kamienia na Wołyniu, Podkarpaciu i Zakarpaciu¹ ukazały się dwa dalsze zestawienia (oznaczone niżej w tekście umownie jako t. II i III wydawnictwa) – dla epoki brązu² i wczesnej epoki żelaza oraz osobno dla okresów od późnolateńskiego do wczesnośredniowiecznego włącznie. Autorami drugiego tomu są uznani znawcy poszczególnych kultur lub okresów: E. A. Bałahuri, I. P. Heretoj, L. I. Kru-szelnicka, L. H. Mackiewoj, I. I. Popowicz i I. K. Swiesznikow; trzeciego – W. W. Aulich, W. M. Cygłyk, I. P. Hereta, S. I. Pieniak, W. M. Pietiehyrycz, O. O. Ratycz i W. S. Terškij.

Układ obu tomów nawiązuje do wydawnictwa z 1981 r. Materiały zebrano w kolejnych rozdziałach, obejmujących w II tomie stanowiska eneolitycznej kultury ceramiki sznurowej (145), epoki brązu, dzielonej na trzy okresy (odpowiednio 130, 180, 121), i wczesnej epoki żelaza, dzielonej na okres przedscytyjski (116) i wczesnoscytyjski (185). W tomie III – stanowiska z okresu od końca I tysiąclecia p.n.e. z pierwszą połową I tysiąclecia n.e. (56), od połowy I tysiąclecia n.e. do IX w., tj. czasów tworzenia się państwa staroruskiego (209) oraz z okresu Rusi Kijowskiej i rozbitcia dzielnicowego (834). Wyjaśnienia skomplikowanej sytuacji kulturowej na tym rozległym obszarze znajdują się we wstępie do każdego rozdziału, zawierającego charakterystykę okresu i poszczególnych kultur, stanowiąc w sumie najkrótszy, encyklopedyczny zarys pradziejów i wczesnego średniowiecza oraz problematyki archeologicznej zachodniej Ukrainy.

W obu tomach, zgodnie z przyjętym podziałem kulturowym, kolejne podrozdziały, uzupełnione mapami stanowisk, są zestawieniami poszczególnych kultur i grup kulturowych. Rozdział pierwszy tomu II obejmuje zabytki grupy gródecko-zdołbickiej i podkarpackiej eneolitycznej kultury ceramiki sznurowej (ryc. 1). W rozdziale drugim zestawiono stanowiska: kultury strzyżowskiej z wczesnej epoki brązu, kultur otomańskiej, trzcinieckiej i komarowskiej z środkowej epoki brązu (ryc. 2) oraz z późnej kultury Stanowo (-Felsöszöcs, in. Sucin de Sus), Noua oraz łużyckiej. Podano tu także wykaz skarbów-brązowych bez określonej przynależności kulturowej (ryc. 3). W rozdziale trzecim – stanowiska kultury holigradzkiej i wysokiej z okresu przedscytyjskiego (ryc. 4) oraz grup leźnickiej, mogiłańskiej, czerepińsko-lahodowskiej, zachodniopodolskiej oraz kultury kusztanowickiej z okresu wczesnoscytyjskiego. Osobno ujęto zabytki kultury miłogradzkiej, pomorskiej i lateńskiej (ryc. 5).

Rozdział pierwszy III tomu obejmuje informacje o stanowiskach kultur lipickiej, zaru-binieckiej, sarmackiej (ryc. 1), przeworskiej, typu Dytyncze (kultura wielbarska), Łukaszewka, i karpackich kurhanów (ryc. 2) oraz czerniachowskiej (ryc. 3), a także o stanowiskach

¹ J. Gurba (rec.), O. P. Černyš (red.), *Archeolohični pam'jatky Prykarpattja i Volyni kam'janoho viku*, Kyïv 1981, *Spraw. Arch.*, t. 34: 1983, s. 285-287.

² Eneolityczną kulturę ceramiki sznurowej zaliczono w tym wydawnictwie do epoki brązu.

nieokreślonych kulturowo z okresu wpływów rzymskich i znaleziskach monet rzymskich³. W drugim rozdziale zestawiono zabytki z wczesnego wczesnośredniowiecza do IX w. (ryc. 4), w trzecim – z okresu Rusi Kijowskiej, podzielone na następujące kategorie: miasta odnotowane w źródłach pisanych, grodziska i zabytki architektury⁴ (ryc. 5), cmentarzyska (ryc. 6), osiedla, znaleziska luźne oraz skarby (ryc. 7).

We wszystkich podrozdziałach stanowiska zgrupowano zgodnie z podziałem administracyjnym w ramach obwodów. W opisie zaznaczono jednostkę administracyjną niższego rzędu – rejon, ściślejszą lokalizację znaleziska w obrębie miejscowości i charakterystykę stanowiska. Prawie każda informacja posiada odsyłacz do bibliografii umieszczonej na końcu każdego tomu po alfabetycznym skorowidzu miejscowości. Zestawienia bibliograficzne, uzupełnione archiwaliami, obejmują w II tomie około 500, w III ponad 360 pozycji sprzed 1978 r. Znaczną część wykazu literatury stanowią tytuły polskie sprzed II wojny światowej, odnotowano także publikowane w ostatnich latach inwentarze (m. in. A. Cynkałowskiego, T. Piętki-Dąbrowskiej i L. Rauhuta).

Zainteresowani czytelnicy otrzymali więc pełną, uaktualnioną dokumentację do opublikowanych w 1974 i 1976 r. syntez pradziejów i wczesnego średniowiecza zachodniej Ukrainy⁵. Opublikowane wykazy stanowisk dają pogląd zainteresowanemu czytelnikowi na stopień zagęszczenia zabytków archeologicznych na tym obszarze, świadczący o jego roli w historii starożytnej i wczesnośredniowiecznej. Stanowią także solidny punkt wyjścia dalszych badań.

Oprócz omawianego, zamkniętego już wydawnictwa publikowane są w USRR skorowidze stanowisk archeologicznych dla poszczególnych obwodów⁶.

Jan Gurba

³ Dziwi brak w spisie literatury K. Majewskiego, *Importy rzymskie na ziemiach słowiańskich*, Wrocław 1949, 216 s.

⁴ Por. P. A. Rappoport, *Russkaja architektura X-XIII vv.*, „Archeologija SSSR, Svod archeologičeskich istočnikov”, vyp. E1-47, Leningrad 1982, 136 s.

⁵ O. P. Černyš (red.), *Starodavne naselennja Prykarpattja i Volyni za doby rozkladu pervisnoobščinnogo ladu ta davn'oruskij čas*, Kyiv 1976, 222 s.

⁶ Por. *Dovidnyk z archeologii Ukrainy*, [w:] K. K. Svěšnikov, Ju. M. Nikolčenko, *Lvivska oblast'*, Kyiv 1976; H. I. Ščendrik, *Kyivska oblast'*, Kyiv 1977 (por. rec. Spraw. Arch., t. 35: 1984, s. 291-292; B. A. Šramko, V. K. Micheev, L. P. Grubnyk-Bujnova, *Char'kowska oblast'*, Kiev 1977, H. O. Sydorenko, E. V. Machno, D. J. Telehin, *Poltavska oblast'*, Kyiv 1982).